Почати з того, що орли були досить приручені. Принаймні коли бабуся посилала одного з них до булочної по хліб, а другого на базар — купити їй для супу головку капусти,— орли не гаіочись летіли, розмахуючи крильми, тобто руками. Третій орел з'явиться на середині оповідання, тоді про нього й піде розмова.

Мама була незадоволена з того, що хлопчаки в бабусі на побігеньках, але їй не було часу дуже заглиблюватися в де, бо приходила з роботи пізно, до півночі сиділа, ще надурочно над відомостями та розрахунками. Як-не-як, а на її плечах була родина з чотирьох осіб,— спробуй усіх прогодувати, зодягти. Бабусі мама віддавала всю зарплату й надурочні гроші, після чого до кінця місяця та мусила була виявляти чудеса винахідливості, економії і твердості волі, Одяг на хлопчиках рвався щоденно, підметки надто часто відскакували, бабуся впадала у відчай, але до приходу хлопців із школи вона брала себе в руки і зустрічала їх завжди тим самим запитанням:

— Прилетіли, орли? На двійках чи на трійках? До обіду маєте по одному помідору.

Старший (усього на кілька місяців) із орлів, Юрко,—-чорненький, худенький третьокласник,-—був маминим р№ ним сином. Гена,— другий орел,—насправді був мамин небіж, син її рідної сестри, яка загинула на фронті. Батька Гена не пам'ятав, скидалося на те, що батько залишив його й маму ще до війни, орел дуже страждав од того, що не мав батька, і говорив усім хлопчакам,, що його батько в Арктиці і раніше як за п'ять років ніяк не зможе повернутися. П'ять років він уявляв як неймовірно довгий термін, за який усе могло трапитися, навіть найнеймовірніше.

Гена не одразу назвав тітку мамою. Він усе боявся, що одного чудового дня його візьмуть за руку і одведуть у дитячий будинок назавжди. Цього не трапилося, хоч зайвий рот у сім'ї — дуже велика

проблема, як любила виголошувати бабуся. Юрко несподівано виявив справжні психологічні і навіть дипломатичні здібності, діючи на користь Гени. У нього раптово зник апетит (це в Юрка!), через що змушений був ділити надвоє свою порцію картоплі і віддавати Гені половину яблука, а Генине яблуко презентувати бабусі й мамі. Юрко сказав, що спатиме з Геною на одному ліжку, та й підручників їм цілком вистачить одного комплекту на двох. Зовсім непомітно настав день, коли Гена назвав тітку мамою і підніс родинні почуття до неї на вищий ступінь. Мама була в них спокійна, з тихим серйозним голосом, повільними рухами, висока, колір обличчя — рожевий, ще дуже молода. Бабуся не раз силоміць посилала її на вечірку до співслужбовців, на Дніпро або ж до опери розважитися.

— Піди, доню,— говорила бабуся,— не можна так сумувати, хіба я не бачу? Не в тебе самої загинув чоловік. Дасть бог, зустрінеш когось.,,

Іноді мама слухалася і їздила з компанією в Ірпінь або в Пущу-Водицю 1. А частіше об'являла орлам, що вона до їхніх послуг, і йшла з ними до Дніпра, цілу неділю з ранку до вечора ходила з ними по дніпровських кручах, аж до Аскольдової могили2 і далі. Вона згадувала при цьому покійного чоловіка, що любив ці місця, а хлопчики з жахом помічали, як страшенно швидко біжить недільний день.

Була в орлів таємниця. Найпотаємніша в усім світі таємниця, де стільки незрозумілого відбувається, де двом хлопчикам, що вирішили присвятити своє життя мамі, треба мовчати про це в школі, щоб не бути ще, чого доброго, об'єктом несправедливих глузувань. Добре тим, у кого" і тато і мама на місці. У них є можливість мріяти про знайомство з воротарем команди "Динамо", про ножичок з. прозорою колодочкою, про зеленого попугайчика із зоомагазина.

Орли мріяли про батька. Так, так, про найсправжнісінького батька. Юрко хотів, щоб цей невідомий і неіснуючий ще тато був схожий на його рідного. Що поліг смертю хоробрих на фронті. Гена погоджувався з ним

в основному, але додаючи в уяві до тієї фронтової карточки Юркового татка пухнасті, м'які вуса свого власного зниклого батька.

— Я боюся, що мама нізащо не забуде справжнього татка,— говорив задумливо Юрко.

— Ти неправильно висловлюєшся,—відповів Гена,— це я свого татка міг би забути. Але я першим не подав би тобі, руки, якби ти хоч на хвилину забув татка-героя.

— От бачиш,— зауважив Юрко,— а бабуся темна... Темна бабуся знала більше, ніж обидва орли. Але вона

прекрасно розуміла, що нема чого прискорювати, як кажуть, події.. Все само по собі стане на місце, і хлопчики матимуть татка, якщо життя цього захоче.

Одного разу, коли орли були в школі, мама вдома видужувала після грипу, бабуся біля столу перебирала гречану КРУПУ" У Двері хтось постукав. Мама сама відімкнула двері., Увійшов білявенький хлопчик, віку її орлів, за ним офіцер з чемоданом і з дуже жалюгідним, винуватим лицем.

— Не лякайтесь,— сказав офіцер,— я буквально на два-три дні. Мені треба трохи передихнути після фронту, мені буквально нема де подітися, і я повинен зібратися з думками. Галю, скільки раз я тобі говорив, що людям слід Дивитися прямо в очі. Навіщо ти нахилив голову?

Білявенький хлопчик — Галактіок підвів очі на чужу тьотю і знову ж їх опустив: він не відчув тепла у її погляді. Тьотя поволі оправила на собі сукню і тихо попросила офіцера з хлопчиком вийти. Офіцер цього чекав. Він сів біля дверей на чемодан і витер з лоба піт. Хлопчик "зашепотів

йому на вухо голосним шепотом, пропонуючи негайно йти звідси хоч на вулицю.

— Я не можу вас прийняти,—"сказала чужа тьотя,— навіть на кілька днів. Даша розмова в поїзді не дає на це ніякого права. Розумієте, як це можуть розцінити? Краще б ви були просто з вулиці, ніколи зо мною не зустрічалися...

Офіцер мовчки сидів на чемодані, Галя обнімав його за шию, і тут почала діяти бабуся, яка миттю оцінила всю ситуацію. Ще 43-го року влітку дочка її їздила з евакуації в Москву довідатися про загиблого безвісти чоловіка, у поїзді познайомилася з офіцером, що втратив дружину. Вони багато говорили... Пригнічені кожний своїм горем, вони відкрили одне одному свої душі до дна, поділилися лихом, що. впало на їхні голови, їм полегшало, вони розійшлися друзями, коли офіцер пересідав в інший поїзд, що йшов, безпосередньо на фронт. Вдова просила офіцера, коли йому доведеться звільняти Київ,— заглянути в її квартиру, залишити записку, що хазяйка квартири жива. Офіцер поспішав. Останній потиск рук,— скільки зустрічаєш людей у цю війну, щоб потім загубити їх назавжди! "От би мені таку матір моєму хлопчикові!" — вирвалося в офіцера. "І мені!" — подумала жінка. Поїзд рушив.

Бабуся швидко зрозуміла, що тут потрібні рішучі дії, зачинила двері і почала гримати на дочку, як не гримала вже років двадцять. Вона відразу ж звинуватила її в байдужості до захисника Вітчизни, в тім, що вона забула чоловіка, чиїм бойовим побратимом був офіцер, в нечулості і бабському егоїзмі, в знущанні над сиротами,— і під кінець бабуся навіть розплакалася.

Коли повернулися із школи орли, чемодани все ще сиротливо стояли біля дверей, а чужий хлопчик сидів у куточку і читав книжку, мов дівчисько. Гена спробував його подратувати, але чужий не побоявся показати йому кулака. Юрко вихопив у нього книжку і дістав доброго боксерського штовхана в груди. Бійка зав'язалася б не на жарт, якби

бабуся не здогадалася видати всім трьом по яблуку. Ні мами, ні чужого офіцера (орли помітили його шинель) вдома не було.

Мама повернулася пізно, черевики в неї були страшенно запилені, орли здогадалися, що вона бродила без них по кручах над Дніпром. Очі червоні й запалені, ніби мама довго йшла навпроти вітру. Офіцер так і не прийшов до наступного ранку,— хоч як на це не чекали обидва орли плюс його власний син. Потім тільки з'ясувалося, що він ночував на вокзалі, не бажаючи завдати клопоту бабусі, мамі і дітям. Він приніс сніданок своєму Галі, дуже ніяковів і зразу ж поспішив піти влаштовуватися на роботу, а орли через нього ледве не запізнилися в школу.

— Буквально,— перекривив його дорогою Гена, розмахуючи портфелем із книгами,— за кожним словом у нього — буквально! Ти помітив під носом маленькі вусики, Юрку?

— Нічого не розумію,— признався другий орел,— чи він друг мого татка, чи він сам любить нашу маму? Треба буде запитати бабусю, Гено!

Орли захопилися обговоренням минулої події, вбігли до класу за хвилину до вчителя і затримавшись з сіданням і розкладанням підручників, звернули на себе небажану увагу, були негайно викликані до дошки і також негайно відпущені з одиницями в журналі: думки в орлів були явно не в класі. Повернувшись із школи, орли дипломатично зам'яли бабусине постійне привітання і запитання про оцінки, швиденько пообідали, підморгуючи один одному, пирхаючи в ложки з супомі не звертаючи ніякої уваги на Галю, якому бабуся непомітно підсовувала власний шматочок хліба, а мама разів два погладила його по голові, без ніякої видимої причини.

Головна подія відбулася на гірці, що виходить на сквер по Чкаловській вулиці. Два орли потягли на гірку Галю, який мав повернутися звідти третім орлом. Мама потім думала, що то вона

знайшла в собі сили й рішучість зробити висновок,із становища, в яке вона потрапила, але орли твердо знали, що саме вирішило справу, і тільки поблажливо посміхалися. Оті дорослі завжди схильні недооцінювати сили й можливості народжених ними пташенят.

Був пізній вечір, зійшов червоний місяць, на гірці стало страшно, як під час повітряної тривоги. Орли стояли, тісно збившись докупи, Юрко тримав на долоні військовий компас із стрілкою, яка світилася. Блакитненький світлячок злегка тремтів у круглій коробочці, потім зупинився Гена ступнув у тому напрямі кілька кроків, доки не вперся лобом в абрикосове дерево. Столовим бабусиним ножем вони розрили землю під абрикосом і витягли жерстяну коробочку з-під вазеліну. В коробочці лежали два папірці з іменами Юрка й Гени — на знак непорушної єдності. Третій папірець з ім'ям Галі (в дужках Юрко дописав його повне ім'я, щоб не вийшло, що Галя — дівчисько) ліг зверху. Коробочку зарили знову і заприсяглися партизанською присягою Олега Кошового3 нікому не виказати таємниці. Віднині Галя стає третім орлом. З гірки прийшли обнявшись і суворо заявили бабусі, що приймають Галактіона,— він же Галя,— до сім'ї як третього орла і просять робити з цього належні висновки. Мама раптом почервоніла і закрилася газетою, а бабуся тільки запитала:

— Адже ж у нього, здається, є батько?

Прийшов офіцер і сповістив, що наклюнулася цікава робітка, а також окрема кімната. Орли уважно розглянули його і поговорили на різні життєві теми. Хай це не був Юрків рідний тато в ореолі слави і геройської смерті. Генин батько до уваги не брався, бо Гена й сам про нього нічого не пам'ятав, крім батьківських вусів. Орли вирішили, що цей офіцер їх влаштовує. І як тільки вони доб'ються його затвердження, можна буде зайнятися іншими актуальними справами: футболом, зоомагазином і ножиком з прозорою колодочкою.

— Буквально,— підсумував Юрко, не звертаючи уваги на людину, долю якої вони вирішили.

1 Місто Ірпінь, селище Пуща-Водиця — мальовничі дачно-курортні місцевості під Києвом.

2 Аскольдова могила — частина природно-архітектурного парку на правому березі Дніпра в Києві. За літописом, па цьому місці (в кінці IX ст.) князь Олег убив київських князів Аскольда і Діра (Аскольда нібито тут було й поховано). Над-могилою колись стояла дерев'яна церква, потім мурована — ротонда, яку з часом перебудували на парковий павільйон.

3 Кошовий Олег Васильович (1926—1943)—комісар підпільної комсомольської організації "Молода гвардія" на Донбасі в період Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943 р., посмертно). Страчений фашистами.